

Què funciona contra la pobresa?

Una revisió sistemàtica de les polítiques d'educació i atenció en la primera infància

ivàlua ✓
Institut Català d'Avaluació
de Polítiques Públiques

unicef
per a cada infància

 Generalitat de Catalunya
**Departament d'Economia
i Hisenda**

Què funciona contra la pobresa?

Una revisió sistemàtica de les polítiques d'educació i atenció en la primera infància

Informe definitiu:
Octubre 2023

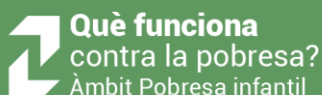
Àmbit temàtic:
Pobresa infantil

Projecte impulsat per:
UNICEF Comitè Catalunya, Departament d'Economia i Hisenda. Generalitat de Catalunya i Ivàlua

Síntesi realitzada per:
Llorenç Soler-Buades i Lara Maestriperi - i-GOP. Grup d'Estudis en Innovació, Governança i Polítiques Públiques

Coordinació
Ivàlua

Les idees exposades per les autories no han de coincidir necessàriament amb les de les entitats impulsores del proje

Projecte de recopilació, anàlisi i transferència d'evidència per a millorar les polítiques públiques destinades a mitigar la pobresa infantil

Un projecte de:

Índex

1. Introducció	1
2. Motivació	1
3. Descripció dels programes objecte d'atenció	3
4. Preguntes de recerca	5
5. Revisió de l'evidència	5
5.1. Una revisió dels efectes de les escoles bressol. Funcionen?	5
5.2. Una revisió dels efectes de les escoles bressol. Per a qui funcionen?	10
5.3. Serveis d'educació i cura dels infants alternatius a la institucionalització. La qualitat importa?	14
6. Escoles bressol: quines característiques tenen els programes efectius?	17
6.1. La qualitat	17
6.2. El tipus de jornada: completa versus parcial i serveis complementaris	18
6.3 L'accés als serveis: cal prioritzar?	19
7. Serveis de cura a domicili i altres serveis alternatius: quines característiques tenen els programes efectius?	24
8. Resum	26
9. Implicacions per a la pràctica	28
10. Referències bibliogràfiques	31

1. Introducció

El present informe efectua una revisió sistemàtica de la literatura en perspectiva internacional sobre el potencial de les polítiques d'educació i atenció en la primera infància per reduir la pobresa del col·lectiu en qüestió. En particular, se centra a trobar evidència sobre l'impacte dels diferents programes d'escoles bressol en el desenvolupament infantil i l'ocupació materna. També es du a terme una revisió sobre quines són les característiques principals dels programes més efectius, i els contextos en els quals s'implementen. En línia amb la primera edició de *Què funciona contra la pobresa infantil?* (Farré, 2022), s'avaluen polítiques particularment rellevants durant les primeres etapes de la vida (des del naixement fins als 3 anys), però també en diverses intervencions que abracen l'etapa 3-6.¹ L'estudi neix arran d'una necessitat evident, en un context de taxes elevades de pobresa infantil i de dificultosa conciliació familiar-laboral. Altrament, la progressiva rellevància de les polítiques d'escoles bressol dins l'agenda política i institucional en els darrers vint anys obliga a conèixer si aquestes polítiques funcionen, per a qui ho fan, quins mecanismes ho fan possible, i quines implicacions pràctiques es poden extreure per al nostre context.

2. Motivació

El percentatge d'infants i adolescents en risc de pobresa² o exclusió social (taxa AROPE) a l'Estat espanyol l'any 2022 era d'un 32,2% (Eurostat, 2022). Una xifra que, de fet, se situa considerablement per sobre de la mitjana europea (24,7%) i de països del nostre entorn (França, 27,5%; Portugal, 20,7%; Bèlgica, 29,6%; Eslovènia, 10,3%; Dinamarca, 13,8%). Les dades en qüestió no milloren en el cas de Catalunya (31,7%), només superada per l'Estat espanyol, Romania i Bulgària, els països amb les dades més altes de la Unió Europea (Idescat, 2022; Eurostat, 2022). Si s'observa la dada desagregada per franges d'edat, es detecta que la taxa de risc de pobresa o exclusió social és major per als infants de menys de sis anys (34,1%) (INE, 2023)³. La conseqüència principal d'aquestes xifres és un elevat nombre d'infants que viuen en llars que no poden mantenir l'habitatge a una temperatura adequada, pateixen privació material severa o que les seves famílies no

---

¹ En aquest sentit, a l'informe ens referim a "infants" quan es troben en la franja d'edat mencionada (dels 0 als 6 anys, d'acord amb el Decret 21/2023).

² Sobre el concepte de pobresa infantil, vegeu el document de síntesi del projecte *Què funciona contra la pobresa*. Àmbit pobresa infantil (col·laboració entre Ivàlua, UNICEF Comitè Catalunya i Departament d'Economia)

³ El percentatge d'infants o adolescents en risc de pobresa o exclusió social, sobre el total d'infants o adolescents de cada franja d'edat, és del 32,4% (0-3 anys), del 29,39% (4-11 anys), del 36,1% (12-15 anys) i del 34,9% (16-17 anys), segons dades de l'Enquesta de Condicions de Vida de l'any 2022 (INE, 2023). Tots aquests valors superen la taxa de risc de pobresa o exclusió del total de la població de Catalunya (24,7%).

poden fer-se càrrec de despeses imprevistes o tenen retards en el pagament de l'habitatge.

Per fer front a la pobresa i l'exclusió social, la Comissió Europea impulsà el febrer de 2013 l'anomenat *Social Investment Package* (SIP). El SIP tenia com a finalitat principal, en termes generals, millorar les estructures de benestar, fent-les més actives i preventives, així com reduir el nombre total de ciutadans i ciutadanes en situació de pobresa i exclusió social dels estats membres. Una de les recomanacions específiques fou l'apartat *Investing in Children: breaking the cycle of disadvantage* (Invertint en infància: trencar el cicle de desavantatges). Es fonamenta en el fet que aquesta inversió social selectiva és una política basada en drets i fundada en la universalitat, i que tracta d'incrementar la igualtat d'oportunitats de manera intergeneracional. El 2016, la *Council Recommendation* de la Unió Europea per a l'Estat espanyol exposava que, encara que el país havia introduït algunes mesures, l'efectivitat de les prestacions familiars per reduir la pobresa a les llars havia estat limitada, i que la falta de polítiques d'educació i atenció a la primera infància i de conciliació assequibles (com, per exemple, la poca disponibilitat d'escoles bressol) desincentivava la participació de les dones al mercat de treball. Les institucions europees han seguit insistint en els anys posteriors per tal d'incentivar els estats membres a dirimir el problema, principalment a través de la Garantia Infantil Europea (2021). La recomanació té per objectiu combatre l'exclusió social assegurant l'accés efectiu dels infants a certs serveis gratuïts considerats clau: escoles bressol, un àpat saludable diari i accés als serveis de salut, entre d'altres. Un any després, la iniciativa queda reforçada a través de l'*European Care Strategy*, que persegueix, entre d'altres, fer efectius els objectius fixats pel Consell Europeu en matèria d'atenció a la infància.

En aquest context, un dels eixos principals del Pla d'acció de l'Estat espanyol és l'educació i atenció a la primera infància. Entre d'altres, alguns dels objectius del pla són ampliar la cobertura del primer cicle augmentant les places de titularitat pública, prioritzant l'accés als infants en risc de pobresa, i fer gratuït el primer cicle per als infants de famílies que tinguin rendes per sota del topall de la pobresa (Ministerio de Derechos Sociales y Agenda 2030, 2022). Aquestes iniciatives busquen contribuir a l'assoliment de fita 4.2. de l'Agenda 2030, que consisteix en vetllar perquè totes les nenes i nens tinguin accés a serveis d'atenció i desenvolupament en la primera infantesa i a un ensenyament preescolar de qualitat, a fi que estiguin preparats per a l'ensenyament primari.

Així, des de les institucions, administracions i entitats polítiques i socials, invertir en les escoles bressol es considera, cada vegada més, un element clau que té diverses finalitats: la preparació dels infants més petits per a l'ensenyament primari, la reducció de les desigualtats socials garantint-hi l'accés des de la primera infància i una

major conciliació família-treball que faciliti la incorporació de les mares al mercat de treball. En última instància, totes aquestes mesures tenen el potencial necessari per reduir la pobresa infantil, depenent del disseny dels programes. En aquesta línia, alguns governs autonòmics com Catalunya, la Comunitat Valenciana, Navarra i les Illes Balears han iniciat durant els últims anys una sèrie d'iniciatives per ampliar la gratuïtat d'aquests serveis. No obstant això, a escala local, segons el Cercle de Comparació Intermunicipal d'Escoles Bressol de la Diputació de Barcelona (2020), el percentatge d'infants que assisteixen a les escoles bressol a la província de Barcelona és d'un 18,9%. La dada agregada entre els serveis de titularitat pública i els de titularitat privada és del 35,5%, fet que evidencia una important manca d'oferta.

En aquest context, i davant la manca d'avaluacions d'impacte a nivell local, autonòmic i nacional, és necessari entendre en quina mesura funcionen aquestes polítiques, quins són els dissenys més eficients i si existeixen possibles efectes negatius com a conseqüència de no considerar certs elements estructurals del mercat de treball, institucionals i/o factors individuals i socials dels potencials infants beneficiaris. En aquest informe es proporciona, doncs, l'estat de la qüestió sobre què funciona en termes d'escoles bressol i serveis d'educació i cura a domicili entre els 0 i els 3 anys, a través de revisions d'evidències d'arreu, i es desenvolupen una sèrie de recomanacions per a l'elaboració de polítiques públiques en aquests dos àmbits.

3. Descripció dels programes objecte d'atenció

El present informe se centra en dues polítiques públiques que, tot i no ser la seva finalitat principal, tenen el potencial de reduir la pobresa infantil. Les polítiques que han estat objecte d'interès de la cerca es focalitzen en l'etapa 0-3 anys. No obstant això, es consideren també alguns casos en què aquestes polítiques s'implementen fins als 6 anys. En particular, es fa referència a les escoles bressol i als serveis de cura a domicili.⁴ Aquestes polítiques poden tenir la capacitat de reduir la pobresa a curt termini facilitant l'accés de les mares al mercat de treball, fet que genera majors ingressos per a la llar. Així mateix, poden generar efectes positius a llarg termini, ja que milloren el desenvolupament cognitiu dels infants o el seu rendiment educatiu. La manera com s'articulen (és a dir, les característiques del programa i el context), però, és clau en els efectes esmentats.

---

⁴ El concepte "escoles bressol", equival en anglès a *Centre-Based Child Care (CBC)*, i "serveis de cura a domicili" seria la terminologia equivalent a *Home-Based Child Care (HBC)*.

- **Escoles bressol**

L'educació i atenció infantil a les escoles fa referència a l'etapa educativa que comprèn dels 0 fins als 6 anys, encara que s'organitza en dos cicles. La primera infància, que abraça dels 0 als 3 anys, no és una etapa obligatòria a Catalunya⁵ i la taxa d'escolarització d'infants alumnes de 2 i 3 anys és del 61% per al curs 2021-2022 (Idescat, 2023). El segon cicle, dels 3 als 6 anys, tampoc és obligatori, però el percentatge d'escolarització és molt superior. L'accés a aquests serveis d'atenció és del 95,5% a Catalunya, segons dades del Departament d'Educació de l'any 2021. Es defineix com una etapa única, amb identitat pròpia i amb intencionalitat educativa, durant la qual els infants han d'anar desenvolupant diverses competències, estratègies d'aprenentatge i un grau d'autonomia. Les escoles bressol 0-3 anys són, doncs, espais socials de cohesió, integració i participació (Decret 21/2023; Portal Jurídic de Catalunya). Com s'ha mencionat, emperò, en aquest estudi s'inclou també la franja d'edat 3-6 en casos concrets que es poden considerar útils perquè poden generar, de vegades, efectes similars.

- **Serveis de cura infantil a domicili**

La recerca ha definit la cura infantil a domicili com l'atenció als infants que té lloc a la llar del cuidador o cuidadora, o a la llar de l'infant (Bromer i Korfmacher, 2017). Es pot distingir aquest servei segons el seu estat regulador: si les organitzacions o persones proveïdores tenen llicència o estan registrades (FCC)⁶ o si són no regulades o no cotitzades (FCC). A més a més, la cura a domicili té diferents formats, per tant, cal anar amb compte quan es parla d'aquests serveis com una política única. Per exemple, Ang et al. (2017) es refereix al servei de cura a domicili com un servei on el cuidador o cuidadora proporciona atenció a un o més infants (pot ser un grup) a la seva pròpia llar, en edat preescolar des dels 0 fins als 5 anys, però també en edat escolar, els quals empren aquests serveis en algunes ocasions com una forma d'activitat extraescolar. Per norma general, les entitats proveïdores d'aquests serveis ofereixen horaris més flexibles, i són més assequibles que els centres d'atenció infantil pel que fa als costos. Per això, allà on més s'implementen, el seu accés i utilització sol ser per part de famílies de comunitats més desfavorides que tenen més dificultats per accedir a les escoles bressol (Ang et al., 2017). Per tant, a diferència de les escoles bressol, aquest tipus de servei no té un component educatiu tan clar, sinó que se centra més en la cura infantil.

---

⁵ L'escola bressol dels 0 als 3 anys no és gratuïta en la seva totalitat. En aquest sentit, cal emfatitzar també que a l'Estat espanyol existeix una considerable varietat en l'extensió de la gratuïtat entre comunitats autònomes.

⁶ En aquest informe ens centrem en aquesta tipologia.

4. Preguntes de recerca

L'objectiu d'aquest número és documentar i sintetitzar l'evidència (quasi) experimental internacional —d'Europa, Estats Units (EUA) i Canadà— sobre l'efectivitat de les escoles bressol i els serveis de cura a domicili per als infants en situació o en risc de pobresa, així com definir les característiques que els fan efectius. L'esmentat objectiu general de l'informe es canalitza a través de dues preguntes d'investigació i una pregunta d'implicacions pràctiques per als *policy-makers*:

1. Quins són els impactes concrets d'aquestes polítiques sobre els infants i les seves famílies? Quina efectivitat tenen considerant el nivell socioeconòmic o altres característiques de les famílies?
2. Quines característiques tenen els programes que s'han mostrat més efectius en aquest sentit? En quin context s'han implementat?
3. Quines implicacions pràctiques en podem extreure per al nostre entorn?

5. Revisió de l'evidència

L'informe sintetitza revisions sistemàtiques i metaanàlisis existents, així com articles, informes i *working papers* que utilitzen metodologia experimental o quasiexperimental (*Difference-in-Differences*, *Regression Discontinuity* i *Instrumental Variables*). La literatura seleccionada ha estat majoritàriament publicada en revistes o organitzacions internacionals entre 2008 i 2023 (els últims quinze anys) a Europa, Estats Units (EUA) i Canadà.

5.1. Una revisió dels efectes de les escoles bressol. Funcionen?

Utilitzant tècniques metaanalítiques, Van Huizen i Plantenga (2018) sintetitzen els resultats dels experiments naturals que identifiquen els efectes causals de l'assistència a les escoles bressol sobre el desenvolupament infantil, el rendiment educatiu i la inserció laboral de les mares a llarg termini. La conclusió principal és que tant la ràtio personal del centre/nombre d'infants (1:8-10) com la qualificació del personal (grau o llicenciatura especialitzada) presenten efectes positius. No obstant això, el segon presenta efectes més grans, en línia amb els estudis previs sobre programes europeus. Així mateix, hi ha una relació positiva molt clara entre una major intensitat (temps complet versus temps parcial) i tipus de titularitat (pública versus privada o mixta) i els efectes positius d'aquests tipus de programes.

Pel que fa al desenvolupament cognitiu i lingüístic de manera més específica, els resultats sobre els efectes d'assistir a l'escola bressol són mixtos (Kulic et al., 2019). En aquest sentit, els autors apunten que l'assistència a les escoles bressol entre infants de

0 i 2 anys té efectes positius en aquests dos tipus de desenvolupament infantil, tant als EUA com a diversos països europeus (Melhuish et al., 2015). Emperò, alguns estudis demostren la inexistència d'aquests efectes o inclús algun petit efecte negatiu si es donen certes condicions. En aquest sentit, separar els infants del seu cuidador o cuidadora principal abans de l'any d'edat i que passin més de cinc hores a les escoles bressol pot generar estrès, inseguretat i ansietat, i tenir així efectes negatius en el seu desenvolupament cognitiu (Haeck et al., 2015; Baker et al., 2015; Felfe i Zierow, 2017). Els resultats positius sobre desenvolupament cognitiu són més clars per als infants d'entre 3 i 5 anys, tant en el cas dels EUA com en el cas europeu.

En el cas dels EUA és especialment rellevant l'estudi experimental que avalua els impactes a llarg termini del programa STAR (1985-1989), el qual va involucrar 79 escoles en zones amb un nivell de pobresa més alt que el de la mitjana del país i més d'onze mil estudiants (amb una mitjana d'edat de 5,4 anys). L'estudi realitzat per Chetty et al. (2011) en aquest context mostra que els i les estudiants que assisteixen a classes més petites (15 alumnes, versus 22 a les classes grans) tenen més probabilitats d'accedir a la universitat als 20 anys i tenir millors resultats educatius respecte al grup de control. El fet de tenir un professor o professora amb més experiència també implicava resultats positius a llarg termini, concretament ingressos més alts. En tercer lloc, les aules de major qualitat, quant a infraestructura i experiència del professorat, també suposaren millors resultats en el desenvolupament no cognitiu i unes taxes més grans d'accés a la universitat, encara que no s'associa a millors qualificacions. En aquest cas, s'ha de tenir en compte que els infants són una mica més grans que l'objecte d'aquest informe, que se centra en la franja 0-3.

Altrament, en termes d'incorporació al mercat de treball, es troba un cert consens en el fet que l'àmplia disponibilitat d'escoles bressol, una qualitat mínima i uns costos assequibles generen més probabilitats d'ocupació per a les mares, de manteniment del lloc de treball i que aquest sigui de major qualitat (cosa que implica més probabilitats de jornada laboral completa i no parcial). En última instància, aquestes dinàmiques impliquen ingressos més alts per a la llar i en conseqüència una reducció del risc de pobresa (Hegewisch i Gornick, 2013). En canvi, les mateixes autores indiquen que quan la disponibilitat d'escoles bressol és limitada, més cara i/o de baixa qualitat, les dones tenen menys probabilitats de treballar, més probabilitats de tenir ocupacions de menor qualitat i també més probabilitats de patir una major rotació laboral i salaris més baixos. Ferragina (2019) valida a través d'una àmplia revisió el consens acadèmic sobre l'escola bressol com la política amb més impacte sobre l'ocupació materna (De Henau et al., 2010), i menciona que l'extensió d'aquests serveis té un fort efecte positiu en els països del sud d'Europa (Itàlia: Del Boca i Vuri, 2007; Portugal: Tavora, 2012). A més, s'exposa que la disponibilitat de centres d'atenció en les proximitats de la residència és

un element important per a un desenvolupament òptim del seu ús (Van Ham i Mulder, 2005).

Finalment, una revisió també de referència és la realitzada per Morrissey (2017). L'autor sintetitza els estudis existents sobre els efectes dels costos i la disponibilitat d'escoles bressol sobre la participació laboral de les famílies (als EUA, Israel i diversos països europeus). S'argumenta un consens generalitzat en el fet que la reducció dels costos per a les famílies i l'augment de la disponibilitat suposen un augment de l'assistència dels infants a l'escola bressol, cosa que incrementa la participació laboral de les mares i també de les hores de treball. No obstant això, els resultats varien segons el context institucional, econòmic i social. Per exemple, els estudis nord-americans dels anys noranta indiquen que una reducció del 10% en el preu de l'escola bressol implica un augment del 0,25 a l'11% en l'ocupació materna. En canvi, l'autor exposa que els estudis que utilitzen dades més recents o d'altres països troben una elasticitat menor, conseqüència, segurament, de (1) la tradició en la participació de les escoles bressol, (2) la força laboral existent o (3) els enfocaments metodològics i les dades utilitzades.

Més enllà de les revisions esmentades, es troben una sèrie d'estudis concrets, (quasi)experimentals, que presenten evidències fonamentals per a una bona comprensió de l'impacte que tenen aquestes polítiques. Havnes i Mogstad (2011) van examinar els efectes de la disponibilitat d'escoles bressol a Noruega durant els anys setanta sobre les taxes d'ocupació materna:⁷ l'efecte causal fou mínim⁸ a curt termini, i nul a llarg termini, encara que aquests efectes s'han de contextualitzar en un mercat de treball amb taxes d'ocupació molt altes. Els mateixos autors han indicat, en canvi, que aquesta expansió de la disponibilitat sí que va tenir efectes positius per al desenvolupament infantil. En concret, aquesta ampliació dels serveis va millorar el rendiment educatiu dels infants i, amb el temps, els ingressos de les famílies (Havnes i Mogstad, 2011b). Sí que es troba en canvi una relació causal positiva entre l'accés d'infants d'entre 3 i 4 anys a l'escola bressol i l'ocupació materna en el cas britànic, però amb matisos. Utilitzant dades censals i de la UK Labour Survey (2011), conjuntament amb la Family Resources Survey, Brewer et al. (2022) indiquen que oferir l'accés gratuït a l'escola bressol de mitja jornada té efectes petits sobre l'ocupació de les mares. En canvi, oferir serveis a jornada completa a aquestes mares incrementa de manera significativa la seva participació laboral⁹.

---

⁷ La reforma suposava una ampliació de les franges horàries d'atenció infantil subvencionades de 3 a 6 anys.

⁸ Un augment d'un punt percentual en la cobertura de la cura infantil va causar un augment mitjà de 0,06 punts percentuals en l'ocupació materna a curt termini.

⁹ La probabilitat que les mares accedeixin al mercat de treball és 3,5 punts percentual major quan el seu fill menor accedeix a l'escola bressol a temps complet que quan ho fa a temps parcial.

Box 1. Evidència sobre l'impacte de l'expansió a gran escala de l'educació i atenció infantil sobre l'ocupació materna. Hi pot haver efectes inesperats?

Müller i Wrolich (2020) aprofiten dues reformes a l'Alemanya occidental que van suposar una expansió important i exponencial de la cobertura dels infants d'entre 0 i 3 anys. Entre 2007 i 2008, la disponibilitat d'escoles bressol va passar d'un 8 a més d'un 27% en les regions d'aquest territori. En aquest context, investiguen en quina mesura aquesta expansió de l'oferta va afectar l'ocupació materna i, en particular, sobre el tipus de jornada laboral. L'estudi utilitza mètodes quasiexperimentals i les dades sobre educació i atenció infantil les fusionen amb variables de control regionals (densitat de població, taxa d'ocupació femenina, taxa de fertilitat i PIB per càpita). Els autors hi troben un efecte estadísticament significatiu entre les reformes i l'ocupació materna: l'augment de la disponibilitat en les franges horàries establertes de les escoles bressol suposa un augment de 0,2 punts de la participació laboral de les mares. No obstant això, aquest increment general de l'ocupació materna s'explica per la incorporació de les mares al mercat de treball a temps parcial (20-35 hores setmanals). En canvi, els autors no troben que els canvis d'ocupació a temps complet o a jornades de menys de 20 hores laborals setmanals estiguin relacionats de manera causal amb l'expansió de les escoles bressol. A més, l'efecte positiu agregat s'explica per la incorporació de les mares que tenen qualificacions (és a dir, nivell educatiu) mitjanes, i no inferiors.

Font: elaboració pròpia.

En el context mediterrani, la limitada evidència quasiexperimental no presenta resultats molt diferents. En primer lloc, Brillì et al. (2016) investiguen els efectes de l'augment de la disponibilitat de places d'escoles bressol subvencionades a Itàlia en les taxes d'ocupació materna. La conclusió és un fort efecte positiu: l'augment d'un punt percentual en la disponibilitat d'escoles bressol augmentava la probabilitat de les mares d'estar ocupades en 1,3 punts percentuals. Les autores remarquen que aquests efectes són més forts en àrees amb poca disponibilitat d'atenció infantil abans de l'expansió. En segon lloc, l'única evidència quasiexperimental per al cas espanyol la signen Nollenberger i Rodríguez-Planas (2015), que estudien l'impacte de la reforma de principis dels noranta (LOGSE), la qual suposava una expansió important de les escoles bressol per als infants de 3 anys.¹⁰ Les autores mostren que, comparant amb les mitjanes prèvies a la reforma, expandir aquests serveis va suposar un increment en un 9,6% en l'ocupació materna a principi dels anys noranta. És a dir, dues mares entraven al mercat laboral per cada deu infants addicionals que accedien a l'escola bressol. L'efecte el troben per a mares de 30 anys d'edat o més i per a aquelles amb dos fills i/o filles o més. A més, les autores indiquen que l'assistència dels infants a les escoles bressol és una mica més eficaç pel que fa a la participació laboral que les

---

¹⁰ La taxa de matriculació va passar del 8,5% el 1990 al 67,1% el 2002.

bonificacions fiscals. Aquestes bonificacions, de 1.200 euros anuals (l'any 2003) destinades a mares treballadores amb infants de 0 a 3 anys d'edat, incrementen les probabilitats d'inserció en un 6,5%. Això representa 3,1 punts percentuals menys que la mesura d'ampliació de les escoles bressol.

Fins ara s'ha analitzat l'evidència més important provinent d'estudis quasiexperimentals. Amb l'objectiu de complementar aquesta informació, a la taula 1 es presenten els principals resultats d'estudis no experimentals rellevants a l'Europa mediterrània i continental.

Taula 1. Estudis no experimentals rellevants a l'Europa mediterrània i continental

Estudi	País	Reforma/objecte	Resultats
Corazzini et al. (2021)	Itàlia (2014-2017)	Estudien l'impacte d'assistir a escoles bressol entre 0 i 2 anys en segones generacions de famílies immigrants.	L'efecte sobre el rendiment educatiu és significativament rellevant per a la població immigrant amb mares de baix nivell educatiu. El retorn és més gran per als infants que parlen una llengua molt diferent. L'estudi mostra que impulsar el 0-2 promou la integració social i la reducció de l'escletxa educativa.
Del Boca et al. (2016)	Itàlia (2008)	Assistència a les escoles bressol mentre la mare treballa.	Els resultats mostren que, si la mare treballa durant la primera infància del seu fill o filla, això no té efectes negatius en el rendiment educatiu de l'infant a llarg termini, ans al contrari.
Mahringer i Zulehner (2015)	Àustria (1995-2002)	Estudien la variabilitat regional dels costos de les escoles bressol sobre l'ocupació materna.	La reducció d'un euro per hora en aquests costos prediu un increment de la taxa d'ocupació materna en 8 punts percentuals. No obstant això, els costos de la cura dels infants només explica en part les diferències d'ocupació entre les mares i les dones sense fills i/o filles.
Navarro-Varas i León (2023)	Espanya (2006-2016)	Estudien l'impacte de la crisi econòmica de 2008 en el biaix per renda en l'accés al 0-3.	Els infants en risc de pobresa estan infrarepresentats en la provisió 0-3, i l'ús d'aquests serveis està estratificat per renda. Aquesta tendència s'aguditzava amb la crisi, i la cura informal està més associada llavors a la classe mitjana i baixa i a les llars on les mares treballen a temps parcial.

Font: elaboració pròpia.

5.2. Una revisió dels efectes de les escoles bressol. Per a qui funcionen?

En l'apartat anterior s'han analitzat quins són els efectes de les escoles bressol sobre el desenvolupament infantil i l'ocupació materna. A continuació, en canvi, s'expliquen quins són els efectes d'aquests programes en funció del perfil dels infants i de les seves famílies, i es posarà èmfasi en les famílies amb menys ingressos i també immigrants.

Els guanys esmentats anteriorment (en desenvolupament infantil, rendiment educatiu i la inserció laboral a llarg termini) relatius a la metaanàlisi de Van Huizen i Plantenga (2018) es concentren en major mesura en infants de famílies socioeconòmicament més desfavorides. En canvi, els infants de les famílies amb més poder adquisitiu no es beneficien tant de les escoles bressol, en comparació amb infants de famílies amb menys recursos, perquè les seves famílies poden cobrir alguns serveis que s'ofereixen des de les escoles bressol. Per exemple, poden permetre's un millor material educatiu i una atenció de la primera infància de qualitat. De la mateixa manera, en el cas del Regne Unit s'evidencia que aquestes famílies solen tenir millors condicions laborals, que inclouen horaris més estables, i en última instància més temps (i de major qualitat) per passar amb els infants (Gracia, 2015). En aquest sentit, una de les conclusions d'una revisió sistemàtica recent (Kulic et al. 2019)¹¹ reforça l'argument que les experiències dels infants i els beneficis de la participació a l'escola bressol estan relacionats amb la situació socioeconòmica de les famílies.

Pel que fa a les conseqüències que tenen aquests programes sobre els infants, aquesta revisió indica que les intervencions educatives durant la primera infància (0-3) poden millorar a curt i llarg termini les oportunitats de vida d'aquells infants que se situen a l'extrem inferior de la distribució de la renda; és a dir, de les famílies amb menys ingressos. Així, la revisió de Melhuish et al. (2015) apunta que hi ha diversos programes d'escoles bressol que impliquen millores en el desenvolupament cognitiu i lingüístic dels infants més petits, però que de vegades aquests beneficis no s'aguanten a llarg termini. Segons l'autor, això s'explicaria en part perquè les experiències escolars posteriors, si són de baixa qualitat, poden compensar negativament les experiències prèvies en programes d'alta qualitat.

Pel que fa al rendiment educatiu, Deming (2009) avalua el programa *Head Start Program*¹², conclouent que aquesta política tanca bona part de l'esclatxa en el rendiment

---

¹¹ La revisió inclou països europeus i anglosaxons.

¹² Programes gratuïts i finançats a nivell federal. Estan dissenyats per promoure la preparació escolar per a infants i nens en edat preescolar de famílies que compleixen els requisits d'elegibilitat dels ingressos (i, per tant, destinats a famílies desfavorides econòmicament)

educatiu entre infants de famílies amb ingressos mitjans i famílies amb ingressos més baixos. El programa, que està destinat a famílies desfavorides, presenta efectes positius en rendiment educatiu dels infants a llarg termini.

La revisió de Ruhm i Waldfogel (2011) manifesta resultats coincidents en el fet que les expansions de les escoles bressol en els països europeus (en aquest cas Alemanya, França, Dinamarca, Suècia, Noruega) i dels EUA generalment produeixen beneficis durant l'adolescència i a llarg termini (en edat adulta) en termes de continuïtat en el sistema educatiu, i en el fet que els infants desfavorits (provinents de famílies amb ingressos més baixos i també de famílies immigrants) en surten particularment beneficiats. Inclús, de vegades, els guanys es limiten només a aquests infants. No obstant això, els guanys poden ser menys pronunciats quan l'escola bressol d'alta qualitat està disponible abans de l'expansió de places disponibles o quan hi ha subsidis que augmenten l'ús de serveis de baixa qualitat. En la mateixa línia es pronuncia Ferragina (2019) sobre l'efecte de les escoles bressol sobre els diferents segments de la població. L'autor exposa que la millora de la cobertura per a infants menors de 3 anys sembla ser beneficiosa per a les mares en risc de pobresa i amb un baix nivell educatiu (almenys en els casos de Portugal, Canadà i els EUA).

Hi ha diverses revisions que es focalitzen no tant en els efectes sobre els infants sinó en els efectes laborals sobre les mares. Als EUA, una gran part dels efectes laborals de les escoles bressol se centra en les famílies amb baixos ingressos. Això es deu, principalment, al fet que als EUA existeixen una sèrie de programes específics per a aquest col·lectiu (per exemple, el Perry Preschool Program). En aquest sentit, s'apunta que el nombre d'insercions laborals que es deriven de la reducció dels costos de les escoles bressol o d'ampliacions a jornada completa són en general majors per les famílies en situació de pobresa (Morrissey, 2017).

La tendència en qüestió és similar també dins alguns països europeus, com Itàlia i Alemanya. Brillì et al. (2011) indiquen que la participació laboral de pares i mares amb baixos ingressos i amb ocupacions de baixa qualificació és més sensible a la reducció de costos de les escoles bressol. En la mateixa línia, Geyer et al. (2014) estudien l'impacte de les reformes que tenen lloc a Alemanya entre 2005 i 2013, les quals suposen un increment de la disponibilitat de places d'escola bressol finançades públicament. Els autors assenyalen que la participació laboral de les mares amb fills i/o filles d'entre 13 i 24 mesos (1-2 anys) va augmentar en 1,8 punts de mitjana i que els efectes eren més grans per a les mares amb ingressos per sota de la mediana.

Per concloure amb la literatura que se centra en l'impacte de les polítiques d'escola bressol en l'ocupació materna, a la taula 2 s'han resumit diversos estudis quasiexperimentals, rigorosos i de referència que indiquen com l'expansió de la

disponibilitat de les escoles bressol per a infants de 2-3 anys (o més grans) té un efecte positiu. L'efecte és especialment positiu per a les mares que viuen soles i també per a aquelles d'origen o ascendència immigrant. En general, les investigacions també han relacionat aquestes reformes amb una millora del rendiment educatiu i una reducció dels problemes lingüístics i motors dels infants de les famílies en situació de pobresa.

Taula 2. Evidència (quasi)experimental sobre l'impacte de l'ampliació dels serveis d'atenció i educació a la primera infància en famílies desfavorides

Estudi	País	Reforma/objecte	Resultats
Cornelissen et al. (2018)	Alemanya (1994-2006)	Ampliació de la disponibilitat de serveis d'escoles bressol de mitja jornada per a infants de 3 anys.	Els infants procedents d'entorns desfavorits tenen menys probabilitats d'accedir als serveis que la resta, però quan hi accedeixen experimenten més beneficis en termes de preparació escolar general.
Cascio i Schanzenbach (2013)	EUA (1977-2010)	Increment rellevant d'entre l'11 i el 14% del nombre d'infants de 4 anys inscrits en una escola bressol i de la qualitat dels centres. ¹³	L'expansió del programa i la millora de la qualitat incrementen les taxes d'inscripció per a totes les famílies. La probabilitat d'inscriure's augmenta uns 20 punts per a les famílies amb baixos ingressos. Això suposa més temps amb la mare, major participació laboral de la mare i efectes positius en el rendiment educatiu d'aquests infants. ¹⁴
Goux i Maurin (2010)	França (1999)	Disponibilitat d'escoles bressol per a infants d'entre 2 i 3 anys	Increment de l'ocupació de les mares de famílies monoparentals femenines (sobretot les menys formades). Sense efectes per a les famílies amb un pare i una mare. L'efecte augmenta a mesura que els infants creixen i la família perd l'elegibilitat a les prestacions infantils. Les famílies prefereixen les escoles bressol a altres formes d'atenció infantil més informals per motius d'assequibilitat i per la inexistència d'efectes adversos en l'abandonament escolar en etapes posteriors.
Felfe i Lalive (2013)	Alemanya (2002-2008)	Estudien el canvi d'atenció infantil de les mares (llar) en una escola bressol per a infants de 2-3 anys.	Els infants de famílies amb un nivell educatiu i uns ingressos alts són els primers a registrar-se als serveis. Els resultats d'accedir als serveis varien segons l'edat i l'entorn socioeconòmic, i són especialment positius (en termes de participació laboral i renda bruta de les mares) per als infants més petits, de sexe masculí i

¹³ Les característiques concretes dels programes que es tracten quant a la qualitat són les següents: ambdós estats requereixen un ampli estàndard d'aprenentatge, i que el professor o professora titular de l'aula tingui un títol de grau, estigui certificat per a l'educació de la primera infància, i participi en la formació anual en servei. Fins fa poc, ambdós estats (Georgia i Oklahoma) també ordenaven que la ràtio entre estudiants i personal docent a les aules preescolars no fos superior a 10:1, i que el total d'infants no fos superior a 20.

¹⁴ No obstant això, les famílies amb ingressos més alts simplement es desplacen de les escoles preescolars privades a les públiques (cosa que suposa una reducció de les despeses) però no reben els mateix efectes positius (com, per exemple, els relacionats amb el rendiment educatiu).

Estudi	País	Reforma/objecte	Resultats
			provinents de famílies socioeconòmicament desfavorides.
Cascio (2009)	Sud EUA (1960-1970)	Incrementos dràstics en la disponibilitat de serveis d'escola bressol que oferien jornada completa. ¹⁵	Efectes positius sobre l'ocupació de les mares, especialment les monoparentals amb fills/es de 5 anys i sense altres fills i/o filles. Quatre de cada deu mares s'incorporaren al mercat de treball amb la inscripció dels infants als serveis en qüestió.
Maes et al. (2023)	Bèlgica (2010-2014)	Expansió de la disponibilitat de places municipals d'escola bressol.	Les mares del sud d'Europa de progenitors d'origen migrant i les d'origen turc tenen més probabilitats d'utilitzar escoles bressol quan creix la disponibilitat als seus municipis, encara que la bretxa amb les mares d'origen natiu persisteix en certa mesura. L'ampliació també suposa un major increment de captació d'infants amb mares del Magreb en comparació amb les natives.
Dustmann et al. (2013)	Weser-Ems (Alemanya; 1994-2006)	Augment de la disponibilitat de places (14.600 per a infants d'entre 3 i 6 anys) ¹⁶	Reducció de problemes lingüístics i motors dels infants i millora de la preparació escolar general dels infants d'ascendència immigrant que s'incorporen a l'escola bressol (sense efectes per als d'ascendència nativa).

Font: elaboració pròpia.

A mode de reflexió, cal remarcar que utilitzar els resultats positius de les avaluacions de programes específics per a la promoció de programes universals pot resultar problemàtic per diverses raons. Baker (2011) explica, per exemple, que els programes específics ofereixen nivells d'educació i atenció que normalment no s'ofereixen en els programes universals. Per tant, no està del tot clar que els programes universals puguin oferir beneficis similars als infants en risc de pobresa (per exemple, el programa Perry anava dirigit a un perfil de famílies extremadament vulnerables). En aquest sentit, hi ha diverses autores que parlen sobre la necessitat de prioritzar certs col·lectius a l'hora d'ampliar la cobertura de serveis universals (Cornelissen et al., 2018; Maes et al., 2023). En el punt 6.3 s'aprofundeix l'anàlisi sobre aquesta qüestió. No obstant això, aquests resultats són un bon punt de partida per dissenyar i implementar programes d'escoles bressol, atès que ens permet tenir en compte els efectes diferenciats existents en qüestió d'accés i d'aprofitament per part dels diferents perfils d'infants i famílies. Només considerant aquests efectes i establint els mecanismes que la literatura mostra com a efectius per corregir-los, es podran garantir efectes equitatius.

¹⁵ La probabilitat que un districte escolar del sud oferís llars d'infants va passar d'un 7,9 a 99,7% entre 1966 i 1989.

¹⁶ Augmentant la ràtio entre el nombre de places disponibles i el nombre d'infants en aquesta franja d'edat del 62% al 78%.

5.3. Serveis d'educació i cura dels infants alternatius a la institucionalització. La qualitat importa?

Els serveis d'educació i cura dels infants a domicili són un model de cura a la primera infància que té un pes important en països com França o els països escandinaus, i que ha estat plantejada com una eina potencial per a fomentar la universalitat del servei (Ajuntament de Barcelona, 2021). Aquests serveis prioritzen la cura per sobre de l'educació i són una alternativa als serveis que s'organitzen com una institució escolar. Formen part d'aquest grup les mares de dia, els "cangurs" a domicili, els espais d'acompanyament a la paternitat i maternitat, etc. No obstant això, la recerca sobre l'efectivitat d'aquests tipus de programes és escassa, especialment pel que fa a estudis (quasi)experimentals, on s'ha trobat una única referència (Gupta i Simonsen, 2010). En aquest sentit, un resultat destacable de la publicació en qüestió és que l'atenció a domicili deteriora significativament els resultats relatius a qüestions emocionals, de conducta, d'atenció, d'hiperactivitat i relacionals en el cas dels infants les mares dels quals tenen nivells educatius més baixos, en particular amb estudis de formació professional.¹⁷ En canvi, a diferència del que succeeix amb els serveis de cura infantil a domicili, els estudis no troben diferències significatives en els resultats entre els infants inscrits en escoles bressol a l'edat de 3 anys, independentment del gènere o el nivell educatiu de la mare. Per tant, en aquest cas concret, els efectes serien diversos per als infants de la mateixa edat depenent de si el servei és a domicili o en una escola bressol.

Davant aquesta manca d'evidència, s'han consultat diverses revisions de literatura que es limiten a explorar estudis descriptius sobre aquests tipus de serveis, i que inclouen, per tant, poques referències a les conseqüències que tenen per als infants –aspecte que es desenvoluparà més endavant, a l'apartat 6.4. La literatura se centra, sobretot, a avaluar la qualitat dels serveis de cura a domicili i les seves possibles implicacions (Porter et al., 2010; Bromer i Korfmacher, 2017). En aquest sentit, és important revelar que una de les característiques dels serveis de cura a domicili és l'elevat ús d'aquest servei per part de famílies amb menys ingressos, menys nivell educatiu (sobretot pel que fa a la mare) i monoparentals. En el cas dels EUA, també per a famílies hispanes i afroamericanes (Porter et al., 2010). Per tant, conèixer en quina mesura la qualitat importa, i com es pot garantir, és clau per tal d'equiparar-la a la que s'ofereix a les escoles bressol. En conseqüència, encara que s'hagi trobat evidència (quasi)experimental molt limitada, es considera que és clau des del punt de vista de reducció de la pobresa infantil entendre en quina mesura la qualitat dels serveis de cura a domicili difereix respecte a les escoles bressol.

---

¹⁷ S'estudien les onades d'infants de 1996, 1999 i 2003 (Dinamarca).

D'acord amb Bromer i Korfmacher (2021), la poca evidència existent mostra, com caldria esperar, una associació positiva entre la qualificació professional dels cuidadors i cuidadores i la mateixa qualitat dels serveis de cura a domicili. Per exemple, en un estudi de Hughes-Belding et al. (2012) s'indica que els cuidadors i cuidadores amb més de 20 hores de formació professional (encara que no s'especifica quina) obtenien millors puntuacions d'ensenyament i interacció amb els infants que aquells que només comptaven amb 10 hores. Altrament dit, a més formació especialitzada en desenvolupament infantil, més probabilitats de tenir un entorn organitzat i oferir una atenció de major qualitat (Rusby et al., 2013). No obstant això, no existeixen estudis que examinin de manera directa l'impacte de la formació dels i les professionals que treballen en serveis de cura a domicili sobre el desenvolupament dels infants (Bromer et al., 2021). Pel que fa a un altre element clau, que són la mida del grup d'infants i les ràtios, aquests mateixos autors expliquen que grups i ràtios més reduïts poden contribuir a millorar el desenvolupament dels infants atès que així es dota les cuidadores i cuidadors de més oportunitats per oferir un servei més sensible i afectiu, així com també es permet als infants més oportunitats d'interacció entre ells en un entorn més petit. Nogensmenys, l'evidència en aquest sentit és mixta i no causal.

Un altre estudi que investiga l'impacte de qualificació de les persones professionals de la cura sobre els infants no troba cap correlació entre els anys d'experiència i les puntuacions en lectura, encara que aquesta correlació sí que es trobi en els serveis d'escoles bressol (Iruka i Forry, 2018). Relatiu al desenvolupament cognitiu dels infants, una tercera revisió d'aquest àmbit de política pública assenyala que els serveis d'atenció a domicili presenten nivells d'estimulació cognitiva relativament baixos, com per exemple els relatius a les activitats d'aprenentatge (Porter et al., 2010). En aquesta línia, es detecta que als serveis de cura infantil a domicili els cuidadors i cuidadores dediquen poc temps a aquest tipus d'activitats, que inclouen lectura, jocs per millorar el nivell de conversa dels infants o activitats col·lectives amb la resta d'infants. En tot cas, més que en l'àmbit educatiu, els serveis de cura a domicili (en el context dels EUA) s'han mostrat més útils per donar suport a les necessitats de conciliació de les famílies amb baixos ingressos que necessiten una major flexibilitat (Fuller et al., 2004).

Des d'una aproximació qualitativa a Anglaterra i Japó (s'avaluen cinc casos de serveis de cura a domicili per a infants d'entre 4 mesos i 4 anys), Ang i Tabu (2018) assenyalen que les cuidadores d'aquests serveis, que treballen en una xarxa d'atenció infantil d'aquest tipus i que han establert relacions fortes i de confiança amb els infants les famílies, solen oferir una experiència educativa positiva. Els serveis flexibles que ofereixen la cura infantil a domicili s'erigeixen com a fonamentals per proporcionar un suport de qualitat als pares i mares (per exemple, horaris de servei que s'adaptin als horaris laborals dels pares i mares, suport en l'assistència dels infants a les activitats extraescolars, portar l'infant al centre d'atenció primària o d'altres

necessitats sanitàries, un esquema flexible de pagament o qualsevol altre suport pràctic que sorgeixi a partir de les necessitats canviants de la dinàmica familiar). No obstant això, altres estudis mostren que aquesta flexibilitat pot tenir efectes negatius sobre les condicions laborals de les treballadores que presten serveis de cura (Bromer i Korfmacher, 2017). Es pot observar, com s'ha mencionat anteriorment, que aquests serveis s'utilitzen més des d'una perspectiva de cura i conciliació que des d'una aproximació educativa.

Box 2. Serveis d'educació i atenció infantil a domicili i la seva associació amb la qualitat de la cura i els resultats cognitius i socioemocionals

L'article publicat per Shaack et al. (2017) a *Early Education and Development* és una de les poques evidències empíriques (que no experimentals) sobre l'impacte dels serveis de cura a domicili i la qualitat dels serveis sobre els infants als EUA. Utilitzen les bases de dades Early Childhood Longitudinal Study i el Birth Cohort (ECLS-B), que inclou 10.700 infants. Les dades es van recollir quan els infants tenien 9 mesos d'edat, 2 i 4 anys, i a l'inici de l'escola bressol. Els resultats de l'estudi tenen implicacions rellevants. Els autors apunten que els itineraris de formació de les persones professionals prediuen una millor qualitat dels serveis de cura infantil a domicili, independentment del seu estatus regulador.

Així doncs, tant un títol d'educació superior com cursos específics o relacionats amb l'educació i atenció infantil fora d'uns estudis de grau estaven relacionats amb puntuacions altes de FDCRS (Escala de Qualificació de Cura Infantil en Família). Els autors apunten que el coneixement general que adquireixen els cuidadors i cuidadores a través d'aquests títols, així com les habilitats associades a la resolució de problemes que acompanyen l'obtenció dels títols en qüestió, permet als i les professionals proporcionar un bon entorn d'aprenentatge educatiu. En la mateixa línia, l'estudi també troba nivells relativament alts de calidesa emocional i sensibilitat cap als infants independentment de l'itinerari formatiu que hagi seguit el cuidador o cuidadora. És important remarcar, en canvi, que:

- 1) la sensibilitat dels i les professionals està associada d'una manera més intensa amb els cursos específics sobre primera infància que amb els estudis d'aquells camps que no hi tenen cap relació;
- 2) tenir títols d'educació superior o cursos en aquest àmbit no està relacionat amb els resultats cognitius i socioemocionals dels infants. En aquest sentit, els autors expliquen que una limitació de l'estudi és que no coneixen el grau de preparació dels cuidadors i cuidadores pel què fa a pràctiques educatives i de cura infantil;
- 3) no es van poder separar els cuidadors i cuidadores amb titulacions d'educació infantil amb aquells que tenen titulacions en un àmbit relacionat que potser no han tingut un enfocament pedagògic o en la cura. En tot cas, conclouen que estudis recents han demostrat que alguns cursos o graus d'educació infantil posen un enfocament limitat a les necessitats d'atenció i aprenentatge dels

Box 2. Serveis d'educació i atenció infantil a domicili i la seva associació amb la qualitat de la cura i els resultats cognitius i socioemocionals

infants que són educats en petits grups o que hi ha una heterogeneïtat molt gran en els currículums existents.

Font: elaboració pròpia.

En tot cas, és convenient emfasitzar que els estudis presentats sobre serveis de cura infantil a domicili, a excepció de Gupta i Simonsen (2010), no estableixen mecanismes causals. Atesa la poca quantitat d'estudis, no només (quasi)experimentals sinó també empírics, al voltant dels efectes d'aquests serveis sobre els infants i les famílies en risc de pobresa, és evident la necessitat acadèmica i institucional d'ampliar la recerca en aquest àmbit. La insuficiència d'estudis en aquest àmbit no permet entendre quins efectes tenen aquests serveis per als col·lectius més desfavorits, sinó només comprendre quins són els elements que hi garanteixen una certa qualitat –entendre el suport com a suport de la cura i no com a servei educatiu, qualificació professional i adaptació del servei a les necessitats de la família en flexibilitat horària, suport en activitats extraescolars i visites mèdiques, esquema flexible de pagament o suport en d'altres necessitats pràctiques requerides per part de família.

6. Escoles bressol: quines característiques tenen els programes efectius?

D'acord amb l'evidència presentada a l'informe, en aquesta secció es desenvolupen el que es consideren els tres pilars fonamentals que poden contribuir a millorar el disseny de les polítiques de les escoles bressol. En concret, els elements que es proposen revisar per a l'elaboració d'aquestes polítiques són: (1) la qualitat dels serveis; (2) el tipus de jornada dels serveis i els serveis complementaris; (3) l'accés als serveis i mecanismes de priorització.

6.1. La qualitat

Hi ha diverses dimensions que la literatura assenyala com a indicadors de qualitat. Segons l'evidència presentada, un d'ells és la ràtio personal/nombre d'infants: menors ràtios impliquen efectes positius més elevats per al desenvolupament infantil (Chetty et al., 2011; Van Huizen i Plantenga, 2018). Una ràtio 1:8-10 es considera òptima en aquest sentit. Així mateix, cal demanar una alta qualificació del personal contractat (Ulferts i Anders, 2016) i més anys d'experiència (Chetty et al., 2011) també millorar el rendiment educatiu a llarg termini (Van Huizen i Plantenga, 2018). En particular, pel que fa a la qualificació, la literatura suggereix que és necessari, en paral·lel a l'ampliació de la

cobertura de les escoles bressol, ampliar el contingut i el treball de camp específic relatiu a l'atenció infantil en els programes d'educació superior (Banghart et al., 2020). A més, és convenient garantir la disponibilitat d'escoles bressol a les proximitats de la residència dels infants de famílies amb pocs ingressos (Ferragina, 2019). Un factor addicional és la importància de mesclar infants provinents de diferents tipus de famílies, sobretot diversitat socioeconòmica. Encara que la qualitat dels serveis en si sigui rellevant per al desenvolupament infantil, hi ha diversos estudis que expliquen que la presència d'infants provinents de famílies de classe mitjana-alta a les aules pot ajudar a atreure professionals més qualificats o bé tenir efectes positius per als infants de famílies més desfavorides. Així doncs, es podria incloure aquesta variable com un element que contribueix a la qualitat del servei (Cascio i Schanzenbach, 2013).

6.2. El tipus de jornada: completa versus parcial i serveis complementaris

Diversos estudis suggereixen que les escoles bressol que ofereixen jornada completa generen millors resultats que aquelles que només proporcionen serveis durant mitja jornada. El fet que les escoles bressol ofereixin jornada completa incrementa la probabilitat de les mares d'incorporar-se al mercat de treball (Brewer et al., 2022). Per contra, oferir-los a mitja jornada (20-35 hores) no implica un augment percentual de l'ocupació materna (Müller i Wrohlich, 2020). Per tant, en última instància, els dos models de jornada impliquen més o menys ingressos a les llars dels infants. En el context espanyol, Nollenberger i Rodríguez-Planas (2015) apunten que una de les raons principals de la baixa resposta materna a l'ampliació de les escoles bressol per a infants de 3 anys envers la participació laboral és que l'escola bressol es va implementar a través de l'escola seguint el calendari i els horaris escolars, cosa que va generar que les famílies haguessin de buscar atenció infantil alternativa durant l'estiu i més tard de les cinc de la tarda. Per tant, segons les autores, qualsevol política implementada a través de les escoles s'ha de complementar amb altres polítiques d'educació i atenció infantil perquè l'efecte sigui més gran. Finalment, si s'analitza únicament el desenvolupament infantil, l'evidència apunta que els serveis d'escoles bressol a temps parcial no generen efectes positius en el rendiment educatiu dels infants un any després d'entrar en el programa (des dels 4 als 5 anys). Aquests resultats són vàlids tant per a infants provinents de famílies benestants com per a infants provinents de famílies més desfavorides, i els efectes també són independents de la qualitat del servei (Blanden et al., 2017).¹⁸

No obstant això, la literatura presenta resultats diferents sobre els beneficis que tenen les jornades més llargues sobre el desenvolupament infantil. La teoria de l'afecció o del

---

¹⁸ El grup d'estudi són infants de 5 anys d'edat.

vincl (attachment theory) indica que la separació del cuidador primerenc o cuidadora (en la majoria de casos, la mare) genera ansietat i estrès en els infants (Mercer, 2006). Per tant, existeix el risc que els serveis d'atenció infantil a temps complet puguin generar efectes socioemocionals negatius en els infants. En aquesta línia, diversos estudis mostren empíricament que els infants de 2 i 3 anys es beneficien més de la jornada completa que de la parcial en termes cognitius, però que aquest tipus de jornada pot afectar de forma negativa el seu comportament (Loeb et al., 2007; Robin et al., 2006). En canvi, l'estudi experimental de Baker et al. (2015) indica un efecte negatiu en el desenvolupament cognitiu dels infants.

De la mateixa manera, Felfe i Zierow (2017) mostren que augmentar la disponibilitat de places de jornada completa a Alemanya va suposar una millora en el rendiment educatiu dels infants, però que va afectar de manera negativa el desenvolupament socioemocional dels infants provinents de famílies immigrants. Els autors expliquen que l'absència d'aquests mateixos efectes negatius sobre nadius provinents de contextos amb alts nivells educatius es pot deure a dos motius: o bé a "l'estil de criança" (vegeu Hsin i Felfe, 2014) o bé a les diferències entre la qualitat dels centres on assisteixen els infants més desfavorits i aquells provinents de contextos familiars més benestants.

6.3 L'accés als serveis: cal prioritzar?

Carbuccia et al. (2022) duen a terme una revisió de la literatura sobre desigualtats en l'accés a les escoles bressol. Per una banda, les autores classifiquen quatre tipus de barreres estructurals en l'accés:

- 1) La proximitat espacial de les famílies a les escoles bressol (desigualtats residencials), la qual es considera un element clau per als infants més desfavorits perquè (1) tendeixen a tenir menys mobilitat i (2) als barris més pobres hi ha menys disponibilitat d'escoles bressol (Vandenbroeck, 2013).
- 2) Els criteris d'admissió, que poden ser discriminatoris per a aquestes famílies, com per exemple donant prioritat a famílies on les dues persones adultes treballen.
- 3) El funcionament per se. Un exemple serien els horaris de les escoles bressol: normalment, segueixen els horaris estàndard d'oficina, els quals no són propicis per a les famílies més desfavorides, amb més probabilitats de tenir treballs atípics (Vandenbroeck i Lazzari, 2014).
- 4) Els requisits burocràtics. S'indica que el procés de sol·licitud als serveis d'escoles bressol sovint requereix diversos documents (com certificats de naixement, de

residència o domicili, pagaments...) que les famílies més desfavorides, especialment les migrants, no tenen (Perreira et al., 2012; Archambault et al., 2020).

Per altra banda, les autores fan una revisió dels factors cognitius i de comportament de les famílies que impedeixen l'accés a les escoles bressol. En primer lloc, detecten que les famílies desfavorides sovint tenen un biaix d'informació major, és a dir, disposen de menys informació sobre la disponibilitat i els costos reals dels centres, i també sobre els processos de sol·licitud, cosa que afecta negativament les seves probabilitats de sol·licitar i obtenir una plaça (Lazzari, 2012; Vandembroeck i Lazzari, 2014). En segon lloc, expliquen que la pobresa i la inseguretat econòmica poden redirigir els recursos cognitius dels pares i mares cap a qüestions diferents, és a dir, que aquestes famílies prioritzen altres temes per sobre de garantir l'accés a l'escola bressol degut a la seva situació (Ridley et al., 2020). Per tant, degut al fet que les famílies d'aquests infants solen prioritzar altres "urgències", els beneficis de l'escola bressol en termes de desenvolupament infantil o ocupació de la mare se solen retardar en el temps (Chaudry et al., 2010; Herbaut and Geven, 2019). En general, Carbuccia et al. (2022) també conclouen que els procediments administratius i les barreres lingüístiques són més freqüents entre les famílies immigrants, mentre que la presència d'opcions informals d'atenció (per exemple, parents en situació d'atur) té un major impacte en les poblacions amb menys estudis i baixos ingressos.

Abrassart i Bonoli (2015) suggereixen, estudiant el cas suís, que el grau de progressivitat de les taxes de les escoles bressol és un dels factors més importants a l'hora de determinar-ne l'ús. Així, els infants provinents de famílies amb baixos ingressos tenen més probabilitats d'assistir a les escoles bressol on es paguen taxes més baixes. En aquest sentit, les estructures de taxes progressives s'associen amb una major participació de les famílies més vulnerables, com demostra el cas de Barcelona (Navarro-Varas, 2022), mentre que la disponibilitat del servei sembla menys important a l'hora de determinar-hi l'accés, almenys en el cas de Suïssa. Per tant, en aquest informe s'argumenta que la prioritització de certs col·lectius pot ser molt beneficiosa per a la reducció de la pobresa infantil (Cornelissen et al., 2018).

Una simulació d'Euromod (Hufkens et al., 2020), per exemple, ens indica que, per obtenir una reducció significativa de la pobresa infantil, s'haurien d'adreçar de manera adient dos factors: les noves places a les escoles bressol i l'ocupació materna. En aquest sentit, la despesa que implica la creació de places noves es podria recuperar en gran mesura a través dels ingressos que generaria l'ocupació materna a través de taxes i contribucions. L'escenari que generaria major impacte en la pobresa és aquell on s'assignen totes les places addicionals de les escoles bressol a les mares amb infants en situació de pobresa però que tenen més probabilitats de treballar. Per tant,

l'ampliació de la disponibilitat d'escoles bressol pot tenir un impacte positiu sempre que les places noves estiguin correctament dirigides a aquests perfils¹⁹ (Hufkens et al., 2020).

No obstant això, quelcom que s'ha d'evitar en els dissenys dels programes és la segregació escolar que aquests poden generar: focalitzar les intervencions en les famílies desfavorides millorant l'accés de les famílies immigrants o d'altres col·lectius específics (per exemple, famílies amb rendes més baixes) ha d'estar acompanyat de mecanismes que garanteixin una distribució equitativa dels diferents perfils socioeconòmics a les escoles bressol. A continuació, presentem un exemple a escala local i algunes propostes pràctiques en aquesta línia.

Box 3. Evidència no experimental a escala local i implicacions pràctiques rellevants

De manera recent s'ha publicat un article escrit per David Palomera (2022) a la revista *Papers. Revista de Sociologia* on s'explica que, per al cas de Barcelona, els ingressos de la mare i els elevats costos de les escoles bressol són barreres molt importants per sol·licitar els serveis en qüestió. Per altra banda, l'autor apunta l'existència de dos elements que agreugen encara més l'accés a les famílies vulnerables: la incapacitat de les persones sol·licitants per entendre el funcionament del sistema (especialment les mares immigrants i amb menys nivell educatiu) i les seves condicions laborals. Referent al darrer punt, els horaris atípics de les famílies més desfavorides, entre altres factors, les pot obligar a rebutjar un lloc a l'escola bressol malgrat haver aconseguit la plaça. En el context d'aquests resultats, Palomera (2022) suggereix algunes recomanacions sobre possibles reformes en les polítiques 0-3:

- 1) Incrementar la despesa és clau per reduir els costos a les famílies (ja sigui incrementant l'oferta o reduint els preus) i per millorar la qualitat de les escoles o la xarxa de serveis socials que proporciona informació i ajuda pública durant els processos de sol·licitud.
- 2) Més enllà de la despesa, emperò, hi ha un mecanisme que pot contribuir notablement a reduir les desigualtats en l'accés, i és la incorporació d'una escala de preus (tarifació social).
- 3) Garantir transparència i control en els processos de sol·licitud per impedir que la informació es converteixi en un actiu per a un grup reduït de famílies.

Font: elaboració pròpia.

---

¹⁹ Cal tenir en compte que la implementació pràctica d'aquesta mesura pot generar problemes en l'equitat d'accés per aquelles famílies més vulnerables.

Per tant, un primer pas rellevant, segons l'estudi de Cornelissen et al. (2018), i que s'ha començat a implementar en alguns estats alemanys, és que el servei d'escoles bressol sigui gratuït per a les famílies més desfavorides mentre que s'eliminen, o com a mínim es redueixen, les subvencions per a l'educació i l'atenció infantil per a les famílies més benestants. Així, es podrien millorar els resultats per als infants més pobres sense incrementar la despesa pública, encara que cal tenir en compte que aquesta afirmació dels autors se situa en el context institucional alemany. Una conclusió que condensa tot això anterior és que, en l'actualitat, els infants que probablement es beneficiaran més d'assistir a les escoles bressol encara no estan matriculats. Segons Felfe i Lalive (2013) expandir els serveis d'alta qualitat per als col·lectius més desfavorits contribuirà a fer que els infants en qüestió s'anivellin amb els infants de la seva edat, i es promourà en conseqüència la igualtat d'oportunitats. En aquest sentit, cal tenir en compte que és probable que les primeres ampliacions locals de la disponibilitat no redueixin en gran mesura les esclotxes entre famílies natives i immigrants, degut a una demanda insatisfeta per part de les primeres. Per tant, la millora en l'accés de les famílies immigrants, normalment més desfavorides, incrementarà de manera més fàcil quan els nivells de cobertura siguin més alts (Maes, 2023).

A partir de tota l'evidència revisada, es considera l'estudi d'Archambault et al. (2020) un punt de partida interessant per a la consideració d'elements clau a tenir en compte per millorar l'accés a les escoles bressol. Aquest estudi recull les conclusions de molts dels articles revisats.

Taula 3. Elements a considerar per tal de millorar l'accés a les escoles bressol per a infants de famílies desfavorides. Proposta d'Archambault et al. (2020) basada en gran part de la literatura revisada

Elements a considerar	Arguments d'Archambault et al. (2020)
Percepció de la qualitat	Els serveis d'escoles bressol poden no coincidir amb els valors, el model familiar o la concepció del rol de la mare a la llar que tenen les famílies més vulnerables o immigrants. Així, percepcions negatives sobre l'atenció infantil o els rumors sobre la mala qualitat del servei poden reforçar aquestes sensacions i, en conseqüència, les barreres per accedir a les escoles bressol. Com més gran és la qualitat percebuda – basada en la percepció de les famílies i valorada en una escala del 0 al 10–, menys desigualtat en l'accés (Van Lancker i Ghysels, 2016).
Informació suficient	En aquest sentit, les campanyes de sensibilització o informació poden ser útils per fomentar la confiança en aquests tipus de programes. Per això, és necessari focalitzar les campanyes i els punts d'informació en els beneficis dels programes, la seva qualitat, els costos i els procediments de sol·licitud associats.
Acceptabilitat dels serveis	En la mateixa línia, és necessari afavorir interaccions de bona qualitat entre el personal i les famílies per incrementar la confiança i l'acceptabilitat envers els serveis d'escoles bressol. Exemples: major flexibilitat horària, freqüència, amabilitat o inclús acompanyament de les famílies durant alguna(es) hora.
Sensibilitat cultural	Per reforçar aquesta confiança, les mares immigrants necessiten que la sensibilitat cultural i la consciència lingüística siguin un punt de consideració per part del personal. Propostes per incrementar l'acceptabilitat: (i) proporcionar formació i orientació, i (ii) contractar treballadors/ores (fixos o puntuals) que sigui part d'algun grup minoritari, més sensibles a les normes culturals.
Disponibilitat dels serveis/l·listes d'espera	En contextos on la demanda supera l'oferta és important gestionar bé (des d'un punt de vista equitatiu) les l·listes d'espera. Per això, cal: <ul style="list-style-type: none"> - Evitar en la mesura que sigui possible les l·listes d'espera per "ordre d'arribada" (data de registre), atès que les famílies desfavorides hi solen arribar més tard (i que tenen treballs més precaris, cosa que els dificulta la planificació). - Donar menys importància a l'estatus ocupacional i més pes a criteris com el nivell de renda, l'origen ètnic o la situació familiar (aquesta pràctica ja s'ha introduït a Bèlgica). - Incrementar l'oferta d'escoles bressol de qualitat als barris on hi ha menys serveis. La disponibilitat és també un problema de distribució geogràfica.
Priorització de la despesa cap a les escoles	És rellevant no només la inversió en escoles bressol (% de la despesa) sinó el com s'inverteix. Invertir en les xarxes públiques d'educació i atenció infantil sembla donar millors resultats que deixar l'elecció a les famílies (a través de subsidis).
Relació amb altres polítiques socials	Assegurar l'accés gratuït a les famílies que reben ja assistència social o una renda mínima pot ser un factor clau en la reducció de la pobresa i la promoció de la integració social (Noruega n'és un exemple).

Font: elaboració pròpia.

7. Serveis de cura a domicili i altres serveis alternatius: quines característiques tenen els programes efectius?

Els serveis de cura infantil a domicili poden ser una eina molt útil per incrementar la universalitat i la cobertura que no aconsegueixen “de moment” cobrir les escoles bressol. No obstant això, les administracions haurien de garantir que aquests serveis siguin de qualitat (Gupta i Simonsen, 2010), per tal d’evitar que les famílies que els utilitzen siguin només famílies en una situació socioeconòmica vulnerable. En cas contrari, aquests serveis poden reproduir desigualtats socials entre infants.

D’acord amb Bromer i Korfmacher (2017), els serveis en qüestió poden oferir un bon suport logístic a través de la flexibilitat i garantint unes relacions més estretes amb les famílies. Encara així, aquests mateixos beneficis poden generar efectes negatius: una major flexibilitat, si no està ben organitzada, pot afectar les condicions laborals del cuidador o cuidadora, imposant-los més estrès i càrrega de treball. Tot això, en última instància, també afecta l’infant, que rep una menor atenció receptiva. En tot cas, Bromer i Korfmacher (2017) indiquen una sèrie d’elements que són necessaris per garantir la qualitat del servei (taula 4).

L’estudi de Gallego i Maestripieri (2022) a la ciutat de Barcelona també posa en evidència la importància del rol dels actors públics en la promoció dels serveis de cura a domicili. A Catalunya aquests programes no són reconeguts per la Generalitat, fet que genera alts costos per a les famílies i reptes per a la supervivència d’aquestes experiències alternatives a les escoles bressol. Al contrari del que apunta la literatura internacional (basada sobretot en el model de cura a domicili dels EUA), les famílies que opten per aquests serveis demostren un alt nivell educatiu i una capacitat econòmica rellevant. Les famílies decideixen optar per aquest servei que assegura una millor ràtio cuidador/a-infants i una atenció més personalitzada en comparació amb les escoles bressol.

Taula 4. Guia general sobre els components, subcomponents i elements per garantir la qualitat dels serveis alternatius a la institucionalització

Components	Entorn d’aprenentatge	Relacions proveïdor/a-infant	Relacions proveïdor/a-família	Sostenibilitat del servei
Subcomponents	Entorn físic	Suport el proveïdor/a	Tipus de relació	Condicions laborals
Característiques de qualitat	Mida del grup i ràtios	Suport emocional/sensibilitat	Mecanismes de connexió/contacte entre les parts	Treballar sense interferència externa

Components	Entorn d'aprenentatge	Relacions proveïdor/a-infant	Relacions proveïdor/a-família	Sostenibilitat del servei
	Espais interiors i exteriors	Suport lingüístic i cognitiu	Confiança	Equilibri en l'horari per a la conciliació laboral-familiar del treballador/a
	Espai saludable i segur	Suport social (activitats d'interacció)	Comunicació recíproca	Equiparables als serveis d'escola bressol
	Atenció durant hores atípiques	Suport per al desenvolupament físic	Facilitar la participació familiar en els processos d'aprenentatge dels infants	
Subcomponents	Entorn d'aprenentatge	Relacions "familiars"	Suport logístic	
Característiques de qualitat	Material i entorn organitzats	Mantenir una relació propera	Flexibilitat horària	
	Currículum educatiu	Mantenir atenció/cura	Referències per a les famílies (seguiment)	
	Activitats d'aprenentatge	Congruència cultural		

Font: Bromer i Korfmacher (2017). Nota: No hi ha evidència experimental sobre l'efectivitat dels elements de qualitat en qüestió.

La revisió de Porter et al. (2010) també suggereix que alguns elements són més importants que altres, o que almenys hi poden tenir més influència. En aquest sentit, la formació del cuidador o cuidadora, tant en educació especialitzada en desenvolupament infantil com el grau universitari en educació a la primera infància, està relacionat amb una atenció de major qualitat, i és un dels seus millors factors predictius, i per davant d'elements com la mida del grup o les relacions entre els infants i les persones adultes. Els autors també expliquen que una formació més especialitzada pot generar un bon coneixement sobre pràctiques específiques, com per exemple:

- Suport per a la salut implica tenir coneixement sobre seguretat alimentària per als infants o sobre hàbits concrets (com rentar-se les mans).
- Suport per a la salut mental implica saber promocionar el desenvolupament emocional dels infants o incorporar pràctiques que tinguin en compte experiències traumàtiques.

A mode de conclusió, s'indica que l'evidència sobre els efectes dels serveis de cura a domicili en el desenvolupament infantil o l'ocupació materna és escassa. Gupta i Simonsen (2010) mostren que aquests tipus de serveis poden perjudicar en termes

emocionals, de conducta i atenció, entre d'altres, els infants provinents de famílies més desfavorides. En tot cas, se suggereix que els serveis de cura a domicili són una bona eina per ampliar la cobertura que no poden garantir les escoles bressol en l'actualitat. En aquest context, hi ha una sèrie d'elements que ajuden a proporcionar un servei de qualitat per pal·liar els esmentats efectes negatius: un entorn d'aprenentatge segur, saludable i flexible (però garantint unes bones condicions laborals al cuidador o cuidadora) conjuntament amb materials, activitats i currículums educatius equiparables als de les escoles bressol, així com una mida de grup petita. Així mateix, hi ha un cert consens que una formació professional especialitzada en educació i atenció infantil assegura un bon coneixement sobre pràctiques específiques per al cuidador o cuidadora i assegura un servei de qualitat.

8. Resum

De tota l'evidència revisada, es poden extreure algunes conclusions que poden esdevenir d'utilitat per a configurar els serveis d'escoles bressol i els serveis de cura a domicili. A continuació es resumeixen breument les respostes a les preguntes de recerca que planteja l'informe a la secció 4.

- 1) *Quines són els impactes d'aquestes polítiques sobre els infants i les seves famílies? Quina efectivitat tenen considerant el nivell socioeconòmic o altres característiques de les famílies?*

Les respostes a aquestes preguntes inclouen molts matisos, exposats en aquest mateix estudi. Per tant, encara que existeixi evidència mixta sobre aquest assumpte (Melhuish et al., 2015; Kulic et al., 2019), es conclou que invertir en escoles bressol i ampliar la cobertura pública per a infants d'entre 0 i 3 anys és positiu en termes de (1) desenvolupament infantil i rendiment educatiu dels infants, (2) inserció laboral dels infants quan són persones adultes i (3) increment de l'ocupació materna (Melhuish et al., 2015; Van Huizen i Plantenga, 2018; Ferragina, 2019; Hegewisch i Gornick, 2013; Cascio i Schanzenbach, 2013; Chetty et al., 2011).

Els efectes estan, per norma general, associats de manera positiva a les famílies més desfavorides, és a dir, amb menys ingressos i sobretot aquelles d'origen migrant amb baixos ingressos econòmics. En canvi, hi ha dos aspectes que cal considerar de cara a futures reformes: la persistència de notables desigualtats en l'accés a aquests programes (Abrassart i Bonoli, 2015; Navarro-Varas 2022; Palomera, 2022; Carbuccia et al., 2022) i els possibles efectes negatius a nivell socioemocional que poden patir els

infants d'entre 0 i 2 anys envers la jornada completa, particularment els provinents de famílies més desfavorides i immigrants.

2) *Quines característiques tenen els programes que s'han mostrat més efectius en aquest sentit?*

En general, es poden resumir en tres. En primer lloc, la qualitat: garantir una ràtio personal/nombre d'infants reduïda (1:8-10), demanar una alta qualificació del personal contractat (Ulferts i Anders, 2016), garantir personal amb experiència i ampliar el contingut i el treball de camp relatiu a l'educació i cura infantil. En segon lloc, la jornada completa: genera efectes positius en termes cognitius per als infants de 2 i 3 anys, en l'ocupació materna i en els ingressos de la llar. No obstant això, també poden causar, com hem esmentat, efectes negatius en termes de comportament. En tercer i últim lloc, cal prioritzar l'accés de famílies desfavorides. Això es pot aconseguir assegurant la proximitat espacial de les famílies a les escoles bressol (o la seva mobilitat), eliminant els criteris d'accés discriminatoris i reduint les traves burocràtiques. A continuació (apartat 9) es proposen vuit línies d'actuació d'acord amb l'evidència que s'ha trobat durant la recerca.

Finalment, cal tenir en compte algunes limitacions que s'han identificat en l'evidència existent i que són importants per interpretar les conclusions i implicacions per a la pràctica del punt 9 que ve a continuació. En primer lloc, però, cal remarcar que hi ha força evidència basada en mètodes experimentals que avaluen l'impacte d'ampliar les escoles bressol sobre l'ocupació materna, però que aquests estudis són més limitats pel que fa al desenvolupament infantil. A més, la majoria d'aquests últims se centren en el cas dels EUA, i, en concret, en moltes ocasions, en el cas de programes no universals altament focalitzats a infants provinents de famílies desfavorides (com el programa Perry). En aquest sentit, cal remarcar que els efectes d'aquests programes no tenen per què ser els mateixos en programes universals. Una segona limitació de l'informe és l'escassa evidència (quasi)experimental relativa a l'impacte dels serveis d'educació i cura a domicili.

9. Implicacions per a la pràctica

Els serveis d'educació i atenció en la primera infància han estat considerats clau per part de les institucions europees i nacionals per tal de reduir la pobresa infantil. A Catalunya, hi ha una preocupació per l'elevat percentatge d'infants d'entre 0 i 6 anys en risc de pobresa o exclusió social, que ascendeix al 34,1% segons les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida del 2022. A més a més, la baixa cobertura de les escoles bressol de titularitat pública, que se situa en un 20% d'acord amb Mayordomo (2023), impedeix aprofitar plenament el potencial d'aquests serveis per a contribuir a la reducció de la pobresa. D'acord amb això, es proposen vuit línies d'actuació per tal d'afavorir la participació dels infants més vulnerables en les polítiques d'educació i atenció a la primera infància i que aquestes tinguin el millor impacte possible sobre el seu desenvolupament i en el benestar de les seves famílies. Cal remarcar, però, que les implicacions pràctiques de l'informe se centren en la seva majoria en les escoles bressol atès que, com s'ha apuntat amb anterioritat, l'evidència empírica i experimental sobre serveis de cura a domicili és extremadament limitada. Així doncs, de l'evidència consultada es desprenen aquestes vuit implicacions per a la pràctica en el moment de dissenyar polítiques d'educació i atenció a la primera infància, dirigides tant a les administracions públiques com a les entitats del tercer sector social que dissenyen i implementen aquests serveis:

- 1) **Disponibilitat i/o reducció de costos:** ampliar el nombre de places 0-3 de titularitat pública i reduir els costos per a les famílies. Ambdues mesures presenten efectes positius tant per a l'accés de famílies desfavorides com en l'ocupació materna i el rendiment educatiu dels infants. Aquesta línia d'actuació sembla ser més efectiva que la dels subsidis (Ruhm i Waldfogel, 2011). Encara que va més enllà d'aquesta síntesi d'evidència, un dels principals reptes en aquest punt és entendre que avançar en la gratuïtat de l'accés a les escoles bressol no implica automàticament la participació d'aquestes famílies en aquests serveis.
- 2) **Equitat geogràfica:** si s'amplia el nombre de places i es vol reduir el percentatge d'infants en risc de pobresa a la vegada, s'han de corregir les desigualtats residencials. Això implica que allà on es creen centres o s'amplien places ha de ser en barris o territoris on hi ha poca oferta, i on hi hagi un percentatge significatiu de famílies desfavorides que hi viuen.
- 3) **Invertir en la qualitat del servei:** una alta qualificació del personal té beneficis per al desenvolupament infantil. Garantir aquests estàndards i que el servei d'atenció sigui a jornada completa en unes infraestructures en condicions és clau per als infants. Si la prestació del servei es deixa totalment a mans del mercat, s'incrementa el risc que a les famílies en una situació econòmicament

vulnerable els costi accedir a serveis de més qualitat, i ampliar el servei no redueix les desigualtats (Esping-Andersen et al., 2012). Els criteris de qualitat també s'apliquen per als serveis de cura infantil a domicili.

- 4) **Continuïtat de la qualitat:** s'ha demostrat que les experiències posteriors a la primera infància, si són de mala qualitat, poden suposar passos enrere per als infants més desfavorits (Melhuish et al., 2015). Cal, doncs, que la transició de l'escola bressol a la següent fase educativa garanteixi un manteniment de la qualitat educativa prèvia.
- 5) **Facilitar l'accés:** establir una escala de preus, prioritzar els criteris socials davant dels ocupacionals, millorar l'acompanyament de les famílies en el procés de sol·licitud i augmentar la sensibilitat cultural dels serveis poden ser mesures per aconseguir un accés més equitatiu. Sobretot degut a l'existència d'una ascendent multiculturalitat i diversitat en les famílies que sol·liciten el servei.
- 6) **Evitar la segregació:** la presència d'infants provinents de famílies socioeconòmicament més benestants a les aules pot ajudar a atreure professionals més qualificats o tenir efectes positius per als infants de famílies amb ingressos més baixos en termes de capital social. Per això, millorar l'accés de les famílies en exclusió social, i especialment les immigrants de baixos recursos, ha d'estar acompanyat de mecanismes que garanteixin una distribució equitativa dels diferents perfils socioeconòmics. Per exemple, i relacionat amb el punt anterior, adjudicar una major capacitat de discriminació al nivell de renda suposa concedir una major capacitat d'elecció a les famílies més desfavorides i, potencialment, reduir la segregació escolar. Altres mecanismes poden ser els relatius a la zonificació escolar (per a més informació, vegeu l'informe complet de Xavier Bonal, UNESCO i IPE, 2018), que podria complementar el punt 2. Per tal d'evitar aquestes dinàmiques de segregació, cal complementar els serveis d'educació i atenció amb polítiques o incentius (per exemple, mitjançant mecanismes d'assignació escolar, tal com mostra Alegre, 2017) i així garantir la presència d'infants de diferent estatus social a les aules.
- 7) **Reconèixer els serveis d'educació i cura infantil a domicili per part de la Generalitat:** en aquest sentit, es podria començar per desplegar l'article 104 de la Llei 14/2010, de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència (LDOIA) sobre mesures d'atenció social i educativa davant les situacions de risc.
- 8) **Generar evidència sobre aquestes polítiques a casa nostra amb dades de qualitat:** per una banda, per comprendre millor les desigualtats en l'accés i en

la participació, les administracions haurien de potenciar la creació de bases de dades sobre l'ús de les escoles bressol per edat conjuntament amb indicadors de qualitat dels centres (Banghart et al., 2020). En aquest sentit, moltes administracions de l'entorn europeu faciliten microdades sobre l'accés i ús dels serveis conjuntament amb dades sociodemogràfiques i de rendiment educatiu, entre d'altres (vegeu, per exemple, Cornerlissen et al., 2018; Müller i Wrohlich, 2020; Felfe i Lalive, 2012 i Corazzini et al., 2021) Per altra banda, és necessari ampliar la recerca i comprendre l'impacte dels programes universals en marxa, atès que molta evidència sobre l'impacte dels serveis d'educació i atenció 0-3 en el desenvolupament infantil es basa en estudis de programes específics (Baker, 2011).

10. Referències bibliogràfiques

Abrassart, A., i Bonoli, G. (2015). Availability, cost or culture? Obstacles to childcare services for low-income families. *Journal of Social Policy*, 44(4), 787-806.

Ajuntament de Barcelona (2021). Pla per a l'educació i la criança de la petita infància. Mesura de govern.

Alegre, M. (2017). *Polítiques de tria i assignació d'escola: quins efectes tenen sobre la segregació escolar.* (Què funciona en educació.) Ivàlua i Fundació Jaume Bofill.

Ang, L., Brooker, E., i Stephen, C. (2017). A review of the research on childminding: understanding children's experiences in home-based childcare settings. *Early Childhood Education Journal*, 45, 261-270.

Ang, L., i Tabu, M. (2018). Conceptualising home-based child care: a study of home-based settings and practices in Japan and England. *International Journal of Early Childhood*, 50, 143-158.

Archambault, J., Côté, D., i Raynault, M. F. (2020). Early childhood education and care access for children from disadvantaged backgrounds: Using a framework to guide intervention. *Early Childhood Education Journal*, 48, 345-352.

Baker, M. (2011). Innis Lecture: Universal early childhood interventions: what is the evidence base? *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne d'Économique*, 44(4), 1069-1105.

Baker, M., Gruber, J., i Milligan, K. (2015). *Non-cognitive deficits and young adult outcomes: The long-run impacts of a universal child care program* (No. w21571). National Bureau of Economic Research.

Banghart, P., Halle, T., Bamdad, T., Cook, M., Redd, Z., Cox, A., i Carlson, J. (2020). A review of the literature on access to high-quality care for infants and toddlers. *Child Trends*.

Blanden, J., Del Bono, E., Hansen, K., i Rabe, B. (2017). *The Impact of free early childhood education and care on educational achievement: a discontinuity approach investigating both quantity and quality of provision* (No. 0617). School of Economics, University of Surrey.

Bonal, X. (2018). La política educativa ante el reto de la segregación escolar en Cataluña. UNESCO i IPE.

Brewer, M., Cattan, S., Crawford, C., i Rabe, B. (2022). Does more free childcare help parents work more? *Labour Economics*, 74, 102100.

Brilli, Y., Del Boca, D., i Pronzato, C. (2011). Exploring the impacts of public childcare on mothers and children in Italy: does rationing play a role? *IZA Discussion Paper*, 5918.

Brilli, Y., Del Boca, D., i Pronzato, C. D. (2016). Does child care availability play a role in maternal employment and children's development? Evidence from Italy. *Review of Economics of the Household*, 14, 27-51.

Bromer, J., i Korfmacher, J. (2017). Providing high-quality support services to home-based child care: A conceptual model and literature review. *Early Education and Development*, 28(6), 745-772.

Bromer, J., Porter, T., Jones, C., Ragonese-Barnes, M., i Orland, J. (2021). *Quality in Home-Based Child Care: A Review of Selected Literature*, OPRE Report #2021-136, Office of Planning, Research, and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services.

Carbuccia, L., Thouzeau, V., Barone, C., i Chevallier, C. (2022). Unequal access to early childcare: What role do cognitive and behavioral factors play? A PRISMA systematic review.

Cascio, E. (2009). Maternal Labor Supply and the Introduction of Kindergartens into American Public Schools. *The Journal of Human Resources*, 44(1), 140-170.

Cascio, E., i Schanzenbach, D. (2013). The impacts of expanding access to high quality preschool education. *Working Paper*, 19735 (National Bureau of Economic Research). <http://www.nber.org/papers/w19735>

Chaudry, A., Henly, J., i Meyers, M., 2010. *Conceptual Frameworks for Child Care Decision-Making* (ACF-OPRE White Paper). Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services.

Chetty, R., Friedman, J. N., Hilger, N., Saez, E., Schanzenbach, D. W., i Yagan, D. (2011). How does your kindergarten classroom affect your earnings? Evidence from Project STAR. *The Quarterly Journal of Economics*, 126(4), 1593-1660.

Consell d'Europa i Consell de la Unió Europea (2021). *Infografía - Garantía infantil europea: cómo protege a los niños la UE*.

Corazzini, L., Meschi, E., i Pavese, C. (2021). Impact of early childcare on immigrant children's educational performance. *Economics of Education Review*, 85, 102181.

Cornelissen, T., Dustmann, C., Raute, A., i Schönberg, U. (2018). Who benefits from universal child care? Estimating marginal returns to early child care attendance. *Journal of Political Economy*, 126(6), 2356-2409.

De Henau, J., Meulders, D., i O'Dorchai, S. (2010). Maybe Baby: Comparing Partnered Women's Employment and Child Policies in the EU-15. *Feminist Economics*, 16, 43-77.

Decret 21/2023, de 7 de febrer, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació infantil. Portal Jurídic de Catalunya. <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/d/2023/02/07/21>

Del Boca, D., Pasqua, S., i Suardi, S. (2016). Child care, maternal employment, and children's school outcomes. An analysis of Italian data. *European Journal of Population*, 32, 211-229.

Del Boca, D., i Vuri, D. (2007). The Mismatch between Employment and Child Care in Italy. *Population Economics*, 20, 805-832.

Deming, D. (2009). Early childhood intervention and life-cycle skill development: Evidence from Head Start. *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(3), 111-134.

Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (2021). *Educació infantil i atenció a la primera infància*. <https://educacio.gencat.cat/ca/departament/estadistiques/indicadors/europeus/escol aritzacio-infantil/index.html>

Dustmann, C., Raute, A., i Schønberg, U. (2013). Does universal child care matter? Evidence from a large expansion in pre-school education. [No publicat]

Esping-Andersen, G., Garfinkel, I., Han, W. J., Magnuson, K., Wagner, S., i Waldfogel, J. (2012). Child care and school performance in Denmark and the United States. *Children and Youth Services Review*, 34(3), 576-589.

European Council (2016). Council Recommendation of 12 July 2016 on the 2016 National Reform Programme of Spain and delivering a Council opinion on the 2016 Stability Programme of Spain.

Eurostat (2022). *Children in poverty or social exclusion indicators*.

Farré, L. (2022). *Què funciona per reduir la pobresa infantil durant les primeres etapes de la vida? Polítiques contra la pobresa infantil en l'etapa 0-3*. Ivàlua, Generalitat de Catalunya. Departament d'Economia i Hisenda i UNICEF Comitè Catalunya.

Felfe, C., i Lalive, R. (2012). Early child care and child development: For whom it works and why. *IZA Discussion Papers*, 7100.

Felfe, C., i Zierow, L. (2017). From Dawn till Dusk: Implications of Full-Day Care for Children's Development. *CESifo Working Paper*, 6490 (Center for Economic Studies and ifo Institute (CESifo)).

Ferragina, E. (2019). Does family policy influence women's employment?: Reviewing the evidence in the field. *Political Studies Review*, 17(1), 65-80.

Forry, N., Daneri, P., Howarth, G., Trends, C., i Director, A. (2013). Child care subsidy literature review. *OPRE Brief*, 60.

Fuller, B., Kagan, S. L., Loeb, S., i Chang, Y. W. (2004). Child care quality: Centers and home settings that serve poor families. *Early Childhood Research Quarterly*, 19, 505-527.

Gallego, R., i Maestripieri, L. (2022). La innovación social en los cuidados 0-3: entre la desigualdad y la equidad en las políticas públicas. *Papers. Revista de Sociologia*, 107(3), e3060-e3060.

Geyer, J., Haan, P., i Wrohlich, K. (2014). The effects of family policy on mothers' labor supply: Combining evidence from a structural model and a natural experiment. *Labour Economics*, 36, 84-98.

Goux, D., i Maurin, E. (2010). Public school availability for two-year olds and mothers' labour supply. *Labour Economics*, 17(6), 951-962.

Gracia, P. (2015). Parent-child leisure activities and cultural capital in the United Kingdom: The gendered effects of education and social class. *Social Science Research*, 52, 290-302.

Gupta, N. D., i Simonsen, M. (2010). Non-cognitive child outcomes and universal high quality child care. *Journal of Public Economics*, 94(1-2), 30-43.

Haeck, C., Lefebvre, P., i Merrigan, P. (2015). Canadian evidence on ten years of universal preschool policies: The good and the bad. *Labour Economics*, 36, 137-157.

Havnes, T., i Mogstad, M. (2011a). Money for nothing? Universal child care and maternal employment. *Journal of Public Economics*, 95(11-12), 1455-1465.

Havnes, T., i Mogstad, M. (2011b). No child left behind: universal child care and children's long-run outcomes. *IZA Discussion Papers*, 4561.

Hegewisch, A., i Gornick, J. C. (2013). The impact of work-family policies on women's employment: a review of research from OECD countries. *Work and Family Policy*, 3-22.

Herbaut, E., i Geven, K. M., 2019. What Works to Reduce Inequalities in Higher Education? A Systematic Review of the (Quasi-)Experimental Literature on Outreach and Financial Aid. *World Bank Policy Res. Working Papers*, 8802.

Hsin, A., i Felfe, C. (2014). When does time matter? Maternal employment, children's time with parents, and child development. *Demography*, 51(5), 1867-1894.

Hufkens, T., Figari, F., Vandelannoote, D., i Verbist, G. (2020). Investing in subsidized childcare to reduce poverty. *Journal of European Social Policy*, 30(3), 306-319.

Hughes-Belding, K., Hegland, S., Stein, A., Sideris, J., i Bryant, D. (2012). Predictors of Global Quality in Family Child Care Homes: Structural and Belief Characteristics. *Early Education and Development*, 23(5), 697-712.

Idescat (2023). Taxa neta d'escolarització. Alumnes de 2 i 3 anys. <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10369&tema=EDUCA&col=1>

Idescat (2022). Taxa i població en risc de pobresa o exclusió social (taxa AROPE - Estratègia UE 2020) per sexe i edat. <https://www.idescat.cat/pub/?id=ecv&n=7705>

INE (2023). Enquesta de Condicions de Vida 2022. Madrid: Institut Nacional d'Estadística.

Institut Municipal d'Educació (2021). Pla per a l'educació i la criança de la petita infància. Mesura de govern. Ajuntament de Barcelona.

Iruka, I. U., i Forry, N. D. (2018). Links Between Patterns of Quality in Diverse Settings and Children's Early Outcomes. *Journal of Education*, 198(1), 95-112.

Kulic, N., Skopek, J., Moris T., i Blossfeld, H. (2019). Social Background and Children's Cognitive Skills: The Role of Early Childhood Education and Care in a Cross-National Perspective. *Annual Review of Sociology*, 45, 557-579.

Lazzari, D. A. (2012). *Literature Review of the Participation of Disadvantaged Children and Families in ECEC Services in Europe*, 127.

Loeb, S., Bridges, M., Bassok, D., Fuller, B., i Rumberger, R. W. (2007). How much is too much? The influence of preschool centers on children's social and cognitive development. *Economics of Education Review*, 26, 52-66.

Maes, J., Neels, K., Biegel, N., i Wood, J. (2023). Uptake of formal childcare among second generation and native mothers in Belgium: can increasing local childcare availability narrow migrant-native gaps? *Genus*, 79(1), 7.

Mahringer, H., i Zulehner, C. (2015). Child-care costs and mothers' employment rates: An empirical analysis for Austria. *Review of Economics of the Household*, 13(4), 837-870.

Mayordomo, E. (2023). Cobrir la bretxa: l'abordatge de les situacions de pobresa en la infància a Catalunya. Generalitat de Catalunya. Departament de Drets Socials.

Melhuish, E., Ereky-Stevens, K., Petrogiannis, K., Ariescu, A., Penderi, E., Rentzou, K., ... i Leserman, P. (2015). A review of research on the effects of early childhood education and care (ECEC) on child development. *Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European Early Childhood Education and Care*.

Mercer, J. (2006). *Understanding Attachment: Parenting, Child Care, and Emotional Development*. Praeger.

Ministerio de Derechos Sociales y Agenda 2030 (2022). *Infancia con Derechos. Plan de Acción Estatal para la Implementación de la Garantía Infantil Europea (2022-2030)*.

Morrissey, T. W. (2017). Child care and parent labor force participation: a review of the research literature. *Review of Economics of the Household*, 15(1), 1-24.

Müller, K. U., i Wrohlich, K. (2020). Does subsidized care for toddlers increase maternal labor supply? Evidence from a large-scale expansion of early childcare. *Labour Economics*, 62, 101776.

Navarro-Varas, L. (2022). La importancia del coste de los servicios de educación y atención de la primera infancia en la ocupación laboral femenina de la metrópolis de Barcelona. *Papers. Revista de Sociologia*, 107(3), e3076-e3076.

Navarro-Varas, L., i Ramon-Borja, M. L. (2023). ¿Quién gana y quién pierde?: el acceso desigual a los recursos de educación y cuidado en la temprana infancia. *REIS: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 182, 81-96.

Nollenberger, N., i Rodríguez-Planas, N. (2015). Full-time universal childcare in a context of low maternal employment: Quasi-experimental evidence from Spain. *Labour Economics*, 36, 124-136.

Palomera, D. (2022). ¿Estado de bienestar para todas? Análisis de las desigualdades sociales en las solicitudes y el acceso a las guarderías públicas, y el papel de la política social para aliviarlas. *Papers. Revista de Sociologia*, 107(3), e3068-e3068.

Perreira, K. M., Corsnoe, R., Fortuny, K., Pedroza, J., Ulvestad, K., Weiland, C., Yoshikawa, H., i Chaudry, A. (2012). *Barriers to Immigrants' Access to Health and Human Services Programs*.

Porter, T., Paulsell, D., Del Grosso, P., Avellar, S., Hass, R., i Vuong, L. (2010). A review of the literature on home-based child care: Implications for future directions. Mathematica Policy Research.

Ridley, M., Rao, G., Schilbach, F., i Patel, V. (2020). Poverty, depression, and anxiety: Causal evidence and mechanisms. *Science*, 370.

Robin, K. B., Frede, E. C., i Barnett, W. S. (2006). Is more better? *The Effects of Full-Day vs Half-Day Preschool on Early School Achievement*. Rutgers, National Institute for Early Education Research.

Ruhm, C. J., i Waldfogel, J. (2011). Long-Term Effects of Early Childhood Care and Education Christopher. *IZA Discussion Paper*, 6149.

Rusby, J., C., Jones, L. B., Crowley, R., i Smolkowski, K. (2013). The Child Care Ecology Inventory: A Domain-Specific Measure of Home-Based Child Care Quality to Promote

Social Competence for School Readiness. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(4), 947-959.

Schaack, D. D., Le, V. N., i Messan Setodji, C. (2017). Home-based child care provider education and specialized training: Associations with caregiving quality and toddler social-emotional and cognitive outcomes. *Early Education and Development*, 28(6), 655-668.

Tavora, I. (2012). Understanding the High Rates of Employment among Low-Educated Women in Portugal. *Gender, Work and Organization*, 19, 93-118.

Ulferts, H., i Anders, Y. (2016). *Effects of ECEC on academic outcomes in literacy and mathematics: Meta-analysis of European longitudinal studies*. EU CARE Project Report.

UNICEF Comitè Catalunya (2023). L'Agenda 2030 en clau d'infància a Catalunya. Actualització de l'estat dels indicadors.

Vandenbroeck, M. & Lazzari, A. (2013). *Accessibility of Early Childhood Education and Care (ECEC) for children from ethnic minority and low-income families*. Conference: Quality Early Childhood Services for All: Addressing Disparities in Access for Children from Migrant and Low-Income Families Volume: Transatlantic Forum on Inclusive Early Years.

Vandenbroeck, M., Lazzari, A. (2014). Accessibility of early childhood education and care: a state of affairs. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22, 327-335.

Van Ham, M., i Mulder, C. H. (2005). Geographical Access to Childcare and Mothers' Labour-Force Participation. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 96, 63-74.

Van Huizen, T., i Plantenga, J. (2018). Do children benefit from universal early childhood education and care? A meta-analysis of evidence from natural experiments. *Economics of Education Review*, 66, 206-222.

Van Lancker, W., i Ghysels, J. (2016). Explaining patterns of inequality in childcare service use across 31 developed economies: A welfare state perspective. *International Journal of Comparative Sociology*, 57(5), 310-337.

 Què funciona
contra la pobresa?
Àmbit Pobresa infantil

Projecte de recopilació, anàlisi i transferència d'evidència per a millorar
les polítiques públiques destinades a mitigar la pobresa infantil

Un projecte de:

ivàlua ✓
Institut Català d'Avaluació
de Polítiques Públiques

unicef
per a cada infància

 Generalitat
de Catalunya
Departament
d'**Economia**
i **Hisenda**

 Què
funciona?